
PODOKTORANTŪROS (*post doc*) STAŽUOČIŲ ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE

MOKSLINIŲ STRAIPSNIŲ
RINKINYS

ISBN 978-609-417-079-9

9 786094 170799

MOKSLAS • EKONOMIKA • SĄSILAUDA
Kuriame Lietuvos ateitį

EUROPOS SĄJUNGA
EUROPOS SOCIALINIS FONDAS

Lietuvos
mokslo
taryba

Vilnius, 2014

Podoktorantūros
(*post doc*) stažuočių
įgyvendinimas Lietuvoje

MOKSLINIŲ STRAIPSNIŲ RINKINYS

Projekto „Podoktorantūros (*post doc*) stažučių įgyvendinimas Lietuvoje“ pagrindinis tikslas – įgyvendinti podoktorantūros stažučių sistemos plėtotę, įtraukiant į mokslinę veiklą universitetinių studijų trečiosios pakopos absolventus (daktarus) ir sudaryti jiems sąlygas pradėti savarankiškus mokslinius tyrimus bei pasirengti mokslinei pedagoginei karjerai.

Podoktorantūros stažučių pagrindiniai uždaviniai:

- mokslininkų kvalifikacijos ir kompetencijos tobulinimas;
- mokslininkų tarpsektorinio, tarpinstitucinio, tarpkryptinio ir tarptautinio mobilumo bei mobilumo tarp viešojo ir privataus sektoriaus skatinimas.

Podoktorantūros stažuotėmis siekiama:

- sudaryti galimybes jauniems mokslininkams rengtis savarankiškam tiriamajam darbui, kelti savo mokslinę, pedagoginę ir akademinę vadybos kvalifikaciją, skatinti jų nuolatinį tobulėjimą, naujų žinių ir įgūdžių įgijimą bei gilinimą, taip pat sudaryti galimybes jauniems mokslininkams inicijuoti savas tyrimų temas bei projektus, tokiu būdu užtikrinant žmogiškųjų išteklių kompetencijos ir kvalifikacijos plėtrą;
- padidinti tarpsektorinį, tarpinstitucinį, tarpkryptinį ir tarptautinį tyrėjų mobilumą, tokiu būdu sudarant sąlygas mokslo plėtotei ir inovacijoms. Tarpsektorinis, tarpinstitucinis, tarpkryptinis ir tarptautinis mobilumas sudaro sąlygas dalytis patirtimi, žiniomis ir metodologijomis, kurios leistų spręsti mokslo problemas, inicijuoti novatoriškas ir reikšmingas tyrimų temas;
- pritraukti jaunuosius mokslininkus į Lietuvos mokslo centrus podoktorantūros stažuotėms iš kitų šalių;
- pritraukti žmogiškuosius išteklius į tyrimų sektorių ir taip didinti MTEP sektoriaus našumą.

Projektas „Podoktorantūros (*post doc*) stažučių įgyvendinimas Lietuvoje“ (projekto Nr. VP1-3.1-ŠMM-01-V-02-004) finansuojamas pagal Europos Sąjungos struktūrinių fondų 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 3 prioriteto „Tyrėjų gebėjimų stiprinimas“ priemonę VP1-3.1-ŠMM-01 „Mokslininkų ir kitų tyrėjų mobilumo ir studentų mokslinių darbų skatinimas“.

SOCIALINIAI IR HUMANITARINIAI MOKSLAI

1. **A. Ambrulevičiūtė.** VARTOTOJIŠKOS VISUOMENĖS UŽUOMAZGOS LIETUVOJE XIX A. ANTROJOJE PUSĖJE–XX A. PRADŽIOJE..... 5
2. **D. Burba.** BAJORAI VILNIAUS MIESTE XVIII AMŽIUJE: STATUSAS, SUDĖTIS, SANTYKIAI SU KITOMIS BENDRUOMENĖMIS 9
3. **T. Čelkis.** LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS SAUSUMOS KELIŲ TINKLO FORMAVIMASIS XIV–XVII A..... 12
4. **D. Daukšas.** ETNINIO IR NACIONALINIO IDENTITETO DETERITORIALIZACIJA: PARIBIO IR MIGRACIJOS ATVEJAI..... 15
5. **T. Gudaitis.** „GYVENIMO CIKLO“ FONDŲ SISTEMOS SIMULIACINIO MODELIO SUKŪRIMAS IR PRITAIKYMAS LIETUVOS PENSIJŲ KAUPIMO SISTEMOJE 18
6. **J. Kapočiūtė-Dzikienė.** KLASIFIKAVIMO METODŲ GALIA: UŽDAVINIAI, KURIUOS GALIMA IŠSPRĘSTI LIETUVIŲ KALBAI..... 22
7. **D. Klibavičius.** MEDIJŲ FILOSOFIJA KAIP KLASIKINĖS UGDYMO PARADIGMOS ALTERNATYVA 28
8. **L. Labanauskas.** MOKSLO, VERSLO IR AUKŠTOS KVALIFIKACIJOS DARBUOTOJŲ TRANSNACIONALINIO TINKLO ANTROPOLOGINĖ STUDIJA 33
9. **Ž. Martinaitis.** UŽIMTŲJŲ GEBĖJIMAI: MATAVIMAI IR JŲ IMPLIKACIJOS..... 38
10. **O. Mastianica.** TAUTINĖS IDENTIFIKACIJOS MODELIAI LIETUVOJE XX A. PRADŽIOJE (PAGAL LAIKRAŠTĮ „LITWA“)..... 42
11. **D. Matuzevičius.** STEREOREGĖJIMĄ VEIKIANČIŲ SENSORINIŲ FAKTORIŲ TYRIMAS 46
12. **E. Mauricė-Mackuvienė.** PRAKSEOLOGINIS TEISĖS DISKURSŲ ATVEJŲ TYRIMAS ARGUMENTAVIMO PARADIGMOS KONTEKSTE..... 51
13. **M. Petrikas.** KULTŪRŲ TILTAS: LIETUVIŲ IR LENKŲ TEATRO RYŠIAI XX AMŽIUJE..... 56
14. **J. Šinkūnienė.** LIETUVIŠKOJO HUMANITARINIŲ IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ DISKURSO YPATYBĖS 60
15. **D. Žiemelis.** XVI–XIX A. LIETUVOS ŪKIO RAIDA EUROPOS KONTEKSTE LYGINAMOSIOS ISTORINĖS SOCIOLOGIJOS POŽIŪRIU 64
16. **M. Žvirblytė.** LIETUVOS MODERNIZMO SAVITUMAS VIDURIO EUROPOS MENO KONTEKSTE. ATVEJO STUDIJA: VINCAS KISARAUSKAS (1934–1988) 68

GAMOS IR TECHNIKOS MOKSLAI

1. **K. Aidas.** JONINIŲ SKYSČIŲ MOLEKULINĖS STRUKTŪROS, DINAMIKOS IR SPEKTRINIŲ PARAMETRŲ TEORINIS MODELIAVIMAS 73
2. **J. Dapkūnas.** BALTŲMŲ SAŲVEIKŲ TYRIMAS KOMPIUTERINIAIS METODAIS..... 77
3. **A. Džiaugys.** KIETŲJŲ ELEKTROLITŲ FUNKCINIAMS JONIKOS ELEMENTAMS TYRIMAS 80
4. **Ž. Ežerinskis.** IC-ICP-MS METODO TAIKYMAS ULTRAMAŽŲ JODO-129 KONCENTRACIJŲ NUSTATYMOI GAMTINIUOSE BANDINIUOSE 85
5. **M. Franckevičius.** ORGANINIŲ LIUMINESCENCINIŲ SAULĖS KONCENTRATORIŲ TYRIMAI 91
6. **J. Gordevičius.** MINING THE EPIGENOME IN BIPOLAR DISORDER 96
7. **A. Ibenskas.** MOLEKULIŲ ANSAMBLIŲ FORMAVIMOSI TYRIMAS, NAUDOJANT STATISTINIUS FAZINIŲ VIRSMŲ MODELIOUS 97
8. **I. Yaremchuk.** ANALYSIS AND APPLICATION OF RESONANCE PHENOMENA IN SUBWAVELENGTH GRATINGS..... 102

KULTŪRŲ TILTAS: LIETUVIŲ IR LENKŲ TEATRO RYŠIAI XX AMŽIUIJE

Stažuotojas M. Petrikas, Vytauto Didžiojo universitetas

Mokslinė vadovė J. Staniškytė, Vytauto Didžiojo universitetas

Abstract. In this paper, the author presents the key results of a post-doctoral research project dedicated to mutual relationships between Lithuanian and Polish theatre in XXth c. The author argues that in the course of the last century both internal and external conditions for theatrical exchange were rather negative. Lack of thoroughgoing contacts between both theatre fields was preconditioned by antagonistic politics (in the Interwar period), too broad an advancement on the Polish side in an eye of official Soviet ideology (in the Soviet period) as well as similar patterns of change in early post-Soviet era, where both theatre fields were more concerned with theatrical culturemes coming from the West. This last stage, however, was also marked with a steep rise in interest with Lithuanian theatre in Poland. The author argues, that in this particular moment the creative work of Lithuanian directors (Eimuntas Nekrošius, Oskaras Koršunovas *et al*) has grown to a status of a Lithuanian cultureme and was preferred in a part of the Polish theatre field.

Įvadas. Svarbiausias stažuotės metu atlikto tyrimo tikslas – suformuluoti lietuvių ir lenkų teatro kultūros ryšių XX a. koncepciją, nustatant svarbiausius jų sąlyčio ir tarpusavio poveikio taškus kintančiuose visuomeniniuose bei politiniuose kontekstuose. Siekta išanalizuoti lietuvių ir lenkų teatro kultūrinę kaimynystę ir užpildyti spragą žiniose apie daugiakultūrį estetinės ir ideologinės minties tinklą, XX a. veikusį lietuvių teatro praktikos raidą. Įgyvendinant tyrimą bei siekiant platesnės jo rezultatų sklaidos tikslingai sudaryta lietuvių ir lenkų teatro kultūros ryšius atspindinti chronologinė-faktologinė duomenų bazė, kuri ne tik atskleidžia stažuotės metu atliktų tyrimų rezultatus, bet ir turėtų paskatinti bei optimizuoti tolimesnę įvairialypių Lietuvos ir Lenkijos kultūrų ryšių analizę.

Metodika. Tyrimas įgyvendintas nuosekliais etapais išskiriant tris pagrindinius XX a. laikotarpius: pirmoji Nepriklausomybė / Antroji respublika, sovietinė okupacija / Lenkijos liaudies respublika, antroji Nepriklausomybė / Trečioji respublika. Šiuose chronologiniuose pjūviuose analizuota lenkų teatro Lietuvoje bei lietuvių teatro Lenkijoje sklaida, tirti lietuvių ir lenkų teatro ryšiai, akcentuojant informacijos bei estetinės patirties mainus ir jų strategijos pokyčius. Metodinę nuostatą tyrimo visumą skaidyti istoriniais virsmis skatino itin savitas kiekvieno laikotarpio sociopolitinis fonas, abiejose valstybėse esmingai veikęs kultūros raidą. Siekiant adekvačiai atskleisti šią kaitą, visiems tyrimo etapams buvo pritaikytos skirtingos analitinės prieigos. Tiriant pirmosios Nepriklausomybės / Antrosios respublikos laikotarpį, remtasi postkolonializmo teorijos sąvokomis ir koncepcijomis, siekiant subjektyvios lietuviškosios savasties tvirtinimo bei lietuvių teatro estetinio savitumo paieškų kontekste paaiškinti itin ribotą lietuvių ir lenkų teatro kontaktų lauką. Analizuojant sovietinės okupacijos / Lenkijos liaudies respublikos laikotarpį, chronologiškai stebėta teatro reikšmės kaita, teatro kultūros sklaidą siejant su platesnėmis kultūros diplomatijos strategijomis. Paskutiniojo XX a. deš. tyrimais siekta nustatyti, ar suintensyvėjęs lietuvių ir lenkų teatro mainams įvyksta esmingų kultūros transfero atvejų, kur iš vienos teatro kultūros į kitą persikelia ir prigyja iki tol nebūdingi elementai. Duomenys tyrimui kaupiami Lietuvos ir Lenkijos archyvuose, bibliotekose, muziejuose bei teatruose. Siekiant nustatyti tiksliai abiejų valstybių teatro recepcijos tendencijas, ypatingas dėmesys buvo teikiamas periodinei spaudai: Lietuvoje ir Lenkijoje publikuotiems straipsniams dienraščiuose, specializuotuose bei moksliniuose leidiniuose. Papildomą, tarptautinę perspektyvą tyrimams suteikė medžiaga, saugoma Paryžiaus universiteto Lenkų kultūros centre, Intermedialumo ir teatro meno tyrimų centre ARIAS, specializuotoje Gastono Baty teatrologinėje bibliotekoje, bendruosiuose Paryžiaus universiteto, Nacionalinės Prancūzijos bibliotekos rinkiniuose bei Lenkijos mokslų akademijos Paryžiaus filialo bibliotekoje.

Rezultatai. Tarpukariu lietuvių kultūros teorijoje Lenkija išskildavo kaip kultūrinis hegemonas, praeityje savinęs lietuvių kultūros raidą, o dabartyje – jos įprasminimo diskursą: lietuviai – „barbariška tauta, iki 14 amžiaus antros pusės užsibarikaduoja savo tamsybėje nuo Europos, ginasi nuo šviesos, kol išsekus jėgoms paima žibintą iš lenkų ir apsišviečia. Ji įeina į Europos tautų tarpą lenkų malone įvesta. Jie ir toliau ja broliškai rūpinasi, aukli, šviečia, kol po keleto metų kaprizų padaro tikrai „tobūlais“ lenkais. *Tai lenkų tezės*“, – 1932 m. rašė Adolfas Šapoka [2, 481]. Be to, susiklosčiusi politinė situacija Antrąją Lenkijos respubliką tarpukariu vertė laikyti istorinę sostinę okupavusiu kariniu agresoriumi. Akivaizdu, kad lenkų kultūros sklaida pirmosios nepriklausomybės lietuvių teatrinės veiklos flagmano, Valstybės teatro (iki 1922 m. – LMKD Dramos vaidyklos, iki 1925 m. – Valstybinio dramos teatro) scenoje neišvengiamai tapdavo problemiška. 1920–1940 m. lenkų dramaturgija čia sudarė nedidelę visumos dalį: pastatyti šeši originalūs kūriniai ir vienas „sekimas“ – pagal Józefo Ignacy’o Kraszewskio apysaką „Kunigas“ parašyta Marcelino Šikšnio-Šiau-

lėniškio drama „Pilėnų kunigaikštis“ (1905). Tarpukario žiūrovai Valstybės teatro scenoje išvydo istorines Adamo Asnyko („Kęstutis“ (parašyta 1878)), Juliuszo Słowackio („Mindaugas“ (parašyta 1829)), Hieronimo Druckio-Lubeckio („Taip mirdavo lietuviai“ (išleista 1909)) dramas. Nelituanistine tematika parašyti lenkų dramaturgijai atstovavo išimtinai Jerzy’o Żuławskio kūriniai „Mirtų vainikas“ (parašyta 1903), „Ijolė“ (parašyta 1905) bei „Mesijo galas“ (parašyta 1911). Tarpukario kultūros kontekste lenkiškų dramų premjeros Valstybės teatre gali nesunkiai pasirodyti kaip teatralų politinio neįžvalgumo ar tiesiog besikartojančių *faux pas* išdavos. Tačiau taip pat į šį reiškinį galima pažvelgti teatrologo Awamo Ampka’os pasiūlytu, kolonisto sukurto naratyvo adaptavimo ir pritaikymo naujiems tikslams, požiūriu [2, 120]. Sugrupavus ir išanalizavus lenkiškąsias Valstybės teatro repertuaro pozicijas, jose atsiskleidžia įdomi ir iškalbinga subjektyvios lietuviškos savasties tvirtinimo strategija. Mėginimai savas estetiškes ir kūrybines programas sprendusių lenkų dramaturgų „lituanistiniais“ kūriniais atspindėti Lietuvos istoriją ir tvirtinti lietuviškąjį tapatumą patyrė nesėkmę. Žiūrovų ir kritikų jie buvo atpažinti kaip buvusio kultūrinio hegemono diskurso tąsa. Reakcija į tiesmuką lenkų rašytojų istorinių dramų demonstravimą Valstybės teatro scenoje paliudijo, kaip postkolonialistinės įtampos verčia neadaptuotą diskursą automatiškai atpažinti ir atmesti kaip „svetimo“ naratyvo ir neparankios ideologijos sklaidą [4, 114]. Neatsitiktinai šiuo požiūriu nepavykusius ekskursus į istorinę lenkų dramaturgiją imta nuosekliai taisyti Valstybės teatre ėmus statyti istorines Maironio, Juozo Cicėno, Vinco Krėvės, Petro Vaičiūno dramas. Kitu postkolonialistinio „vertimo“ lygmeniu veikė *żuławskiana*: Valstybės teatras pastatė net tris šio modernistiniam „Jau-nosios Lenkijos“ judėjimui priskiriamo dramaturgo kūrinius. Išskirtinis dėmesys Żuławskio kūrybai sietinas su platesne lietuvių teatro estetinio emancipavimosi programa, kurios pagrindiniais autoriais tapo režisieriai Antanas Sutkus ir Andrius Oleka-Žilinskas. Ampka pastebi, kad kolonizuotai erdvei būdingoje kultūrinėje topografijoje persikloja du pasauliai – globalus, t. y. kolonizuojamieji subjektai yra ar buvo verčiami tapti „kosmopolitais“, ir lokalus, kurio vidinę struktūrą sudaro išorinio poveikio nulemti pakitimai: kolonializmas ir imperializmas neišvengiamai perkuria tai, kas vėliau imama vadinti „tradicija“ ar „vietiniais papročiais“. Atitinkamai kultūros autentiškumo problema neišvengiamai atsiduria „modernumo-tradiciškumo“, „savo-svetimo“ ir panašių dichotomijų sankirtoje [2, 117]. Lietuvių teatro estetinio savitumo paieškų projektas, tarpukaryje mėgintas įgyvendinti introdukuojant modernios dramaturgijos ir režisūros estetiką, taip pat nebuvo sėkmingas, nes tapo atpažintas kaip per stipriai paveiktas „svetimos“ įtakos. Taigi, lenkų dramaturgijos pastatymai Valstybės teatro scenoje atspindi ir iliustruoja postkolonialistinės kultūros „aistrų“ savitumą ir įvairovę: nuo kolonizuojančio diskurso atmetimo istorinėse dramose, iki mėginimo suderinti „savą“ ir „svetimą“ siekiant išspręsti autentiškos lietuvių teatro estetikos lygtį. Galima teigti, kad autentiškumo įtvirtinimo strategijų prieštarumą paaiškina postkolonialistinė reakcija – dvilypė jaunos, nepilnavertiškumo vengiančios, bet savo tapatybę saugančios nacionalinės kultūros (ir kultūrininkų) jausena, kuri užkirto kelią akulturacijos procesams ir istorinio diskurso, ir estetinės kaitos lygmenyse.

Pirmosios profesionalaus lenkų dramos teatro gastrolės LTSR įvyko 1965 m. – Varšuvos *Teatr Powszechny* trupė pristatė tris Adamo Hanuszkiewicziaus režisuotus spektaklius – Stanisławo Wyspiańskio „Vestuvės“, „Nusikaltimą ir bausmę“ pagal Fiodorą Dostojevskį bei „Priešpavasari“ pagal Stefaną Żeromskį. Taigi, sovietinės Lietuvos publiką pasiekęs pirmasis Lenkijos liaudies respublikos teatro pavyzdys atstovavo jau daugiau nei du dešimtmečius patirties turinčiai „naujosios“ Lenkijos teatro kultūrai. Sovietinės okupacijos / LLR laikotarpiu Lietuvos ir Lenkijos teatro mainai vyko labai netolygiai: pirmosios gastrolės iš LTSR įvyko 1977 m., antrosios (ir paskutinės) – 1986 m. Šiame tarpsnyje LLR teatruose pastatytos ir dvi lietuvių autorių pjesės: Juozo Baltušio „Gieda gaideliai“ bei Sauliaus Šaltenio „Škak, mirtie, visados škak“. O LTSR gastroliavo septynių Lenkijos dramos teatrų trupės. Varšuvos *Teatr Powszechny* (1965), Krokuvos *Stary teatr* (1969), Varšuvos *Teatr Narodowy* (1976), *Teatr Studio* (1988), Lodžės *Teatr Powszechny* (1988), *Teatr Adegwatny* (1989) bei Katovicų *Teatr Śląski* (1989) pristatė 12 spektaklių. Be to, du kartus (1966 ir 1988) gastroliavo Vroclavo Pantomimos teatras. Stebėdami kalendorinę šių gastrolių dinamiką galime įžvelgti tam tikrą dėsnį: lenkų teatro pavyzdžiai nuo septintojo dešimtmečio vidurio iki devintojo dešimtmečio Lietuvoje pasirodo periodiškai, sekdami Lenkų dramaturgijos festivalių SSRS ritmą. O devintajame deš. teatrinuose mainuose faktiškai pradeda veikti „iš apačios“ kylanti kūrybinių bendruomenių iniciatyva. Žvelgiant į LTSR pasiekusių lenkų dramos teatrų spektaklių sąrašą matyti, kad gastrolinį repertuarą dažniausiai sudarydavo klasikinių lenkų dramaturgijos bei pasaulinės literatūros kūrinių pastatymai (išimtimi čia buvo 1969 m. Krokuvos *Stary teatr* gastrolėse pristatyta Tadeuszo Różewicziaus pjesė „Mano dukrelė“ (pasaulinė premjera – 1968)). Tokį pasirinkimą paaiškina šeštajame–septintajame deš. pasireiškusių LLR diplomatų pastangos kultūriniais mainams su SSRS parenkamą repertuarą taikyti prie priimančiosios pusės skonio ir vengti estетinių ar ideologinių provokacijų [3, 139]. Tikėtina, kad šiame kultūrinės diplomatijos filtre įstrigo ir LTSR nepasiekė įdomiausi ir novatoriškiausi septintojo–aštuntojo deš. LLR teatro pavyzdžiai – Jerzy’o Grotowskio, Tadeuszo Kantoro, kitų avangardinių teatrų kūryba, kaip ir naujausias Lenkijos ir Vakarų dramaturgijos tendencijas atspindintys spektakliai. Mainams akivaizdžiai rinktasi „neutralios“ klasikos interpretacijas bei pripažintą ir ideologiškai saugią estetiką. Gastrolių repertuaras pasikeitė devintajame deš.: Lietuvoje parodyti spektakliai atstovavo abiem Vakarų dramaturgijos spektro ašims – nuo bulvarinių Pierre’o Chesnot „Madam Tinos panelių“ iki Samuelio Becketto ir Witoldo Gombrowicziaus. Taigi, LTSR/LLR laikotarpio abiejų valstybių teatro kultūros mainų savitumai liudija, kad politinis ir ideologinis 1945–1990 m. fonas nebuvo palankus lietuvių ir lenkų teatro apykaitos intensyvini-

mui ir – ypač – įvairovei. Okupacijos laikotarpiu veikęs oficialių tarptautinių kultūros mainų formatas suteikė progą Lietuvoje išvysti LLR teatro pavyzdžius, tačiau neleido pažinti visumos. Galima teigti, kad reguliuojami ir kontroliuojami mainai veikė kaip oficialios kultūros politikos įgyvendinimo ir ideologijos tvirtinimo įrankis, ir LTSR diegė šališką, kupiūruotą LLR teatro kultūros vaizdinį. Tas pats pasakytina ir apie lietuvių teatro sklaidą LLR, kur tik pačioje laikotarpio pabaigoje pristatyti laipsniškai pasaulinį pripažinimą įgaunantys Lietuvos teatro pavyzdžiai. Svarbu ir tai, kad okupacijos laikotarpio pabaiga rodo, jog Lietuvos ir Lenkijos teatro terpių tarpusavio kontaktų paieška perauga oficialių tarpkultūrinio bendradarbiavimo programų ribas, imama naudotis aižėjančiose politinėse santvarkose atveriančiais kanalais siekiant asmeniškiesnio ir jau tiesiogiai su teatine veikla susijusio ryšio.

Dešimtajame XX a. deš. kūrybinių kontaktų skaičius tarp Lietuvos ir Lenkijos teatro terpių intensyviai auga ir įvairėja jų formos. Šiame laikotarpyje teatro idėjų ir menininkų apykaita vyksta trimis pagrindiniais kanalais: teatrų inicijuotose gastrolėse, kviečiant konkrečius menininkus režisuoti spektaklius, bei santykinai naujausia teatro mainų forma – dalyvavimu tarptautiniuose festivaliuose. Galima teigti, kad sovietinės okupacijos metais susikaupęs informacijos deficitas aktyviau kompensuotas Lenkijoje: lenkų žiūrovai nuosekliai pažindinami pirmiausia su režisierių Jono Vaitkaus ir Eimunto Nekrošiaus kūryba, vėliau Lenkijos scenose pasirodo Lietuvos teatruose pastatyti Rimo Tumino bei Oskaro Koršunovo spektakliai. Pastarasis režisierius 1998 m. Varšuvos *Teatr Studio* pastato spektaklį „Bam“ pagal Daniilo Charmsio pjesę (antrasis O. Koršunovo spektaklis šiame teatre pasirodys 2001 m. (Bruno Schulzo „Klepsidros sanatorija“), Lenkijos teatruose dar režisavo ir R. Tuminas (Williamo Shakespeare'o „Romeo ir Džiuljeta“ Vroclavo *Teatr Współczesny*, 2001; Carlo Goldoni „Trufaldino“ Varšuvos *Teatr Studio*, 2006) bei Cezaris Graužinis (W. Shakespeare'o „Karalius Lyras“ Vroclavo *Teatr Współczesny*, 2009) ir kiti). Šiuo požiūriu itin reikšmingas lietuvių teatro pavyzdžių dalyvavimas tarptautiniuose teatro festivaliuose: pirmiausia minėtinas Torunės *Kontakt*, kurio bandomuoju renginiu 1990 m. tapo monografinė J. Vaitkaus režisuotų spektaklių ir kino filmų peržiūra Varšuvoje ir Torunėje. Vėliau kiekvienoje kasmetinio festivalio programoje nuosekliai atsirasdavo lietuvių režisierių spektaklių, žiuri komisijoje dirbdavo lietuviai teatrologai, festivalio prizus laimėdavo Lietuvos teatro menininkai. Taip pat minėtina „Tarptautinė teatrų savaitė Balstogėje“, pakvietusi Valstybinio jaunimo teatro (1994), Panevėžio Juozo Miltinio dramos teatro (1995), Kauno jaunimo kamerinio teatro (1995) bei Lietuvos rusų dramos teatro spektaklius (1995, 1996, 1997, 1998). Pristatytas ir eksperimentinis dešimtojo deš. lietuvių teatras: 1998 m. Suvalkų *Eksploracje Teatralne* festivalyje demonstruotas Vegos Vaičiūnaitės aplinkos teatro „Miraklis“ spektaklis, 1999 m. prestižiniu tampančiame tarptautiniame Krokuvos alternatyvių teatrų festivalyje *Krakowskie Reminiscencje Teatralne* dalyvavo Klaipėdos Beno Šarkos „Gliukų“ teatras. Aptariamajame laikotarpyje lenkų spaudoje, ir dienraščiuose, ir specializuotoje periodikoje, išauga dėmesys Lenkijoje gastroliuojantiems Lietuvos teatrų spektakliams, lietuvių teatro procesams ir personalijoms skiriami teminiai numeriai, plačiai analizuojamos estetinės lietuvių teatro tendencijos. Taigi, galima teigti, kad paskutiniojo XX a. deš. Lenkijos teatro laukas sistemingai ir nuosekliai siekia pažinti lietuvių teatro visumą. Šiuo požiūriu aptariamajame dešimtmetyje lietuvių teatro santykis su lenkų teatru kokybiškai skiriasi. Lietuvoje beveik kasmet gastroliuoja profesionalūs Lenkijos dramos teatrai, tačiau gastrolinį repertuarą dažniausiai sudaro nereikšmingos polonistinės arba pramoginės pozicijos. Skirtingai nei Lenkijoje, dešimtajame deš. Lietuvoje inicijuoti tarptautiniai teatro renginiai (pvz., tarptautinis teatro festivalis *LIFE*, Atviros Lietuvos fondo remtas „Kaitos taškas“ ir kiti) sureikšmino kitų šalių naujausio teatro tendencijas. Šis netolygumas sietinas su abiejų šalių teatro lauke pasireiškusiais teatro kaitos procesais ir jų poliarizacija. Pirmiausia, paskutiniame XX a. deš. abiejuose šalyse pradėta adaptuoti postmodernaus teatro estetika nebuvo savita nei lietuvių, nei lenkų kultūrai, todėl daliai atsinaujinimo siekiančių teatralų aktualesnės tapo Vakarų (ypač Vokietijos ir anglosaksų) teatro *kultūremos*. Pasak istoriko Wolfgango Schmale, kultūrema – kolektyvinis esminį tapatybinį savitumą turintis artefaktas – veikiant palankioms aplinkybėms gali virsti į *struktūremą*, kai konkrečiai kultūrai būdinga raiška „įkontekstinama“ arba „jauginama“ į priimančiosios kultūros visumą [5]. Lietuvoje poreikis pažinti lenkų teatrą, siekiant panašaus „jauginimo“, nepasireiškia: Grzegorz Jarzyna, Krzysztof Warlikowski ir kiti vad. „jaunesnieji talentingesnieji“ režisieriai Lietuvoje buvo pastebėti tik pačioje XX–XXI a. sandūroje. Tačiau Lenkijoje domėjimuisi lietuvių teatru prilygsta tik dėmesys Vokietijos teatro procesams. Įmanoma, kad ši dviguba žiūra nurodo lenkų teatro lauko dalijimąsi, sureikšminantį prieštaringas Vakarų ir Rytų Europos teatro kultūremas. Todėl galima prielaida, kad čia aptariamo laikotarpio lietuvių teatras įgauna kultūremos statusą ir tampa svarbiu kultūriniu orientyru, padedančiu nustatyti ir kurti tapatybinius naujojo lenkų teatro kontūrus.

Išvados. Ištyrus Lietuvos ir Lenkijos teatro kultūrų ryšių savitumus trijuose XX a. tarpsniuose galima išvada, kad ir istorinis procesas, ir abiejų šalių kultūros raida (tiek jų panašumai, tiek ir skirtumai) neigiamai veikė abipusius teatro mainus:

- pirmajame tarpsnyje, nuo 1920–1940 m., apimančiame ankstyvąjį profesionalaus lietuvių dramos teatro laikotarpį, abipusei teatro sklaidai kliudė antagonistiška abiejų valstybių laikysena ir jos įspaudas Lenkijos kultūros suvokimui Lietuvoje. Šiame laikotarpyje nesusiformavo nei teatro kultūros mainams būtini teisiniai-politiniai pagrindai, nei palankios intelektualinės nuostatos;

- antrajame, sovietinės okupacijos / LLR laikotarpyje, jau aptinkame ir oficialią kultūrinius mainus palaikančią sistemą, ir abipusės pažinties poreikį, tačiau kokybiškai netolygi LLR ir Sovietų Sąjungos kultūros situacija bei kultūros apykaitą reglamentuojantys ideologiniai filtrai nesudarė galimybės tiesioginei ir visapusiškai teatro kultūros sklaidai;
- trečiajame tarpsnyje, dešimtajame XX a. deš., Lietuvoje ir Lenkijoje pasireiškia panašūs kultūros kaitos procesai, teatro lauke esminiu iššūkiu tampa atsinaujinimas bei vertybinė ir estetinė poliarizacija. Šie veiksniai lemia netolygų domėjimąsi kaimynine teatro kultūra: Lenkijoje, skirtingai nei Lietuvoje, kur aktualesnės tampa Vakarų teatro kultūremos, lietuvių teatro estetika atpažįstama kaip svarbi galimybė subalansuoti lenkų teatro vesternizacijos procesą.

Literatūra

- [1] A. Ampka, kn: *The Routledge Reader in Politics and Performance*, ed. L. Goodman with J. de Gay, 116–122 (Routledge, London and New York, 2000).
- [2] A. Šapoka, Raskim lietuvius Lietuvos istorijoje, *Naujoji Romuva*, 21, 481–482 (1932).
- [3] M. Sirecka-Wolodko, *Zagraniczna polityka kulturalna Polski w latach 1956–1970* (Wydawnictwo Mado, Warszawa, 2011).
- [4] N. Imoru, kn: *The Routledge Reader in Politics and Performance*, ed. L. Goodman with J. de Gay 109–115 (Routledge, London and New York, 2000).
- [5] W. Schmale, Cultural Transfer, European History Online (EGO), published by the Leibniz Institute of European History (2012). <http://www.ieg-ego.eu/schmalew-2012-en> Prisijungta 2013-09-03.